

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-16>

УДК 338.22:336.74

ДОЛАРИЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: СТАТИСТИЧНА ОЦІНКА

DOLLARIZATION OF THE UKRAINIAN ECONOMY IN THE CONDITIONS OF WAR: STATISTICAL ASSESSMENT

Дернова Ірина Анатоліївнакандидат економічних наук,
Черкаський державний бізнес-коледж
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7317-9633>**Dernova Iryna**

Cherkasy State Business College

Метою дослідження є аналіз динаміки рівня фінансової доларизації економіки України в умовах воєнної агресії росії та визначення можливих шляхів зниження рівня доларизації фінансового ринку. У статті розглянуто поняття феномену «доларизація», її види та наслідки для фінансових ринків. Висвітлено особливості доларизації національної економіки в умовах війни. З метою оцінки рівня доларизації економіки України визначено основні показники рівня доларизації, що, як показав аналіз, змінюються синхронно. Особлива увага приділена рівню доларизації депозитів, оскільки саме зменшення обсягів депозитів в іноземних валютах в банківській системі України сприяє зниженню рівня доларизації. Також проаналізовано світовий досвід застосування методів дедоларизації та можливість їх застосування в умовах воєнного стану. Економіку України визначено як високодоларизовану, виявлено ризики доларизації економіки та запропоновано шляхи дедоларизації.

Ключові слова: доларизація, дедоларизація, грошовий агрегат, іноземна валюта, депозити.

The article is devoted to the problem of financial dollarization of the Ukrainian economy in wartime. The relevance of the study is due to the growing level of financial dollarization of the national economy and the negative consequences that it causes. The fight against dollarization and its negative consequences remains a systemic problem of the national economy. The purpose of the study is to analyze the dynamics of the level of financial dollarization of the Ukrainian economy in the conditions of military aggression by Russia and to determine possible ways to reduce the level of dollarization of the financial market. The article considers the concept of the phenomenon of "dollarization", its types and consequences for financial markets. The features of dollarization of the national economy in wartime are highlighted. The factors that caused the decrease in the level of financial dollarization are outlined and the reasons for the decrease in the dollarization of the monetary aggregate M3 in 2013–2021 are highlighted. In order to assess the level of dollarization of the Ukrainian economy, the main indicators of the level of dollarization are determined, which, as the analysis has shown, change synchronously. Particular attention is paid to the level of dollarization of deposits, since it is the reduction in the volume of deposits in foreign currencies in the banking system of Ukraine that contributes to the reduction of the level of dollarization. It is established that at the macroeconomic level, significant volumes of foreign currency in the structure of the money supply are an obstacle to monetary regulation measures and the reduction of the level of dollarization. The determining factor in the growth of the level of financial dollarization in Ukraine is the constant increase in the volume of state and state-guaranteed debt. The world experience in applying dedollarization methods and the possibility of their application in martial law conditions are also analyzed. The economy of Ukraine is defined as highly dollarized, the risks of dollarization of the economy are identified, and ways of dedollarization are proposed.

Keywords: dollarization, dedollarization, monetary aggregate, foreign currency, deposits.

Постановка проблеми. Загальною особливістю економіки всіх країн, що розвиваються, є нестабільність національної валюти та, як наслідок, доларизація фінансової сфери. Вона полягає у заміщенні національної грошо-

вої одиниці стабільнішою іноземною валютою з метою виконання нею функцій національної. Вважається, що таке заміщення дозволяє зберегти купівельну спроможність коштів у періоди високої інфляції. Однак, високий рівень

доларизації, як свідчить вітчизняна практика, викликає негативні наслідки в економіці: відмова від національної валюти на користь іноземної підігриває інфляційні очікування та загострює процес знецінення грошей, сприяє відтоку капіталу за кордон, Національний банк втрачає можливості повноцінного регулювання грошово-кредитної сфери. Саме тому боротьба з доларизацією та її негативними наслідками залишається системною проблемою національної економіки.

Високий рівень доларизації завжди був притаманний економіці незалежної України та формувався під впливом накопичених фінансових потрясінь і макроекономічної нестабільності. В періоди політичної та макроекономічної нестабільності закономірно знижувалася довіра до національної валюти та, як результат, суб'єкти господарювання намагалися мінімізувати ризики заміною національної валюти більш стабільною іноземною валютою. З 2017 по 2021 рр. вдалося досягнути позитивних зрушень та дещо знизити рівень доларизації, однак повномасштабне вторгнення росії та війна стали факторами, які стимулюють зростання рівня доларизації економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню доларизації фінансового сектору присвячено багато наукових праць як вітчизняних так і іноземних дослідників. Серед вітчизняних науковців слід відмітити роботи О. Береславської [1], В. Козюка [2], І. М. Крупки [3], та О. Щербакової [4]. Рівень доларизації національної економіки в умовах війни досліджували С. Панчишин, І. Крупка, О. Савка [5], Лук'яненко І. Г., Орловська О. С. [6] та Смоляк В. А., Сойма С. Ю. [7]. Переважна більшість досліджень у цій сфері зосереджена на причинах виникнення такого економічного явища, як «доларизація», оцінці її масштабів та проблемах, що спричиняє доларизація в сфері грошового обігу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні економіка України функціонує в умовах воєнного стану та характеризується економічним спадом, дефіцитом бюджету, а також високою залежністю від зовнішнього фінансування. Все це вимагає більш детального аналізу рівня доларизації національної економіки та визначення нових можливих шляхів фінансової дедоларизації за умов девальвації національної валюти.

Мета дослідження. Метою написання статті є аналіз динаміки рівня фінансової

доларизації економіки України в умовах воєнної агресії росії та визначення можливих шляхів зниження рівня доларизації фінансового ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «доларизація» походить від назви грошової одиниці США, однак у процесі заміщення національної валюти іноземною може брати участь будь-яка інша конвертована валюта. Об'єктивною передумовою виникнення явища «доларизація» було створення «Бреттон-Вудської» валютної системи в 1944 р. у США та домінування в світовій економіці долара США. Даний проект світової валютної системи повністю виконав програму прив'язки світової валютної системи до долара і закріпив панівне становище валюти США [8, с. 93].

Вплив доларизації на кон'юнктуру фінансових ринків може бути непередбачуваним. Доларизація суттєво скорочує ефективність грошово-кредитної політики. Як правило, вона є наслідком довготривалої макроекономічної нестабільності. Економічні агенти зацікавлені в тому, що б гроші мали відносно стабільну купівельну спроможність і саме тому віддають перевагу більш стабільній іноземній валюті. В довоєнний період в Україні фактично сформувалась бівалютна грошова система, управління якою є проблематичним для НБУ [1, с. 6]. Інколи доларизацію сприймають як невід'ємний результат глобалізації та лібералізації фінансових ринків.

В науковій літературі виділяють три види доларизації: офіційна, напівофіційна та неофіційна доларизація [9, с. 29]. Україна належить до країн, де неофіційна доларизація набула значного поширення [10, с. 101].

Доларизація може бути частковою або повною (дані види доларизації в літературі відомі також як доларизація де-факто та де-юре).

Відповідно до методології МВФ розрізняють такі види доларизації:

- доларизація платежів (іноземна валюта використовується переважно як засіб платежу);
- реальна доларизація (іноземна валюта використовується в усіх операціях купівлі-продажу всередині країни);
- фінансова доларизація (товарні розрахунки переважно проводяться з використанням національної валюти, іноземна ж слугує для зберігання заощаджень).

Приблизно 80 років долар США відіграв роль головної міжнародної резервної валюти

та основного засобу платежу у світовій торгівлі. Однак за останні два десятиліття частка світових резервів у доларах США, за деякими оцінками, впала з 73% у 2001 році до 58% у 2023 році. Долар США продовжує доминувати у світових розрахунках, однак міжнародні гравці поступово переходять на альтернативні валюти. Країнами з повністю доларизованою економікою є Еквадор, Сальвадор та Панама. В світі найбільш поширеною є часткова доларизація, особливо в країнах з перехідною економікою.

За масштабами використання іноземної валюти національну економіку можна віднести до переважно фінансово доларизованих країн. До 2017 р. спостерігалось поступове зростання рівня фінансової доларизації за методикою МВФ, оскільки національна валюта поступово зменшувала можливості її використання як засобу накопичення. Пікового значення показник доларизації за МВФ досягнув у 2017 році і становив 34%. Період з 2017 р. до 2022 р. характеризувався проявами дедоларизації та поверненням довіри до національної валюти, однак рівень доларизації вітчизняної економіки все ще знаходився в критичних межах і коливався в межах від 31% у 2018 р. до 24% у 2021 р. З 2022 р. показник доларизації національної економіки за методикою МВФ знову демонструє зростання.

З метою встановлення рівня доларизації економіки країни використовують кілька показників. Один з них – відношення депозитів в іноземній валюті до загального обсягу банківських депозитів. Рівень доларизації за цим показником є досить високим: за результатами 10 місяців 2024 р. доларизація депозитів становить 33,03%, що від максимально досягнутого у 2017 р. рівня менше на 13,27 п.п. (рис. 1). Зменшення рівня доларизації з 45,9% у 2013 р. до 32,4% у 2021 р. викликане кількома факторами:

- зміцненням національної валюти: після різкого падіння курсу гривні в 2014 році та її стабілізації в наступні роки, Національний банк України вживав заходів для зміцнення гривні. Це сприяло зменшенню попиту на іноземну валюту, оскільки люди та бізнес почали відчувати більшу впевненість у стабільності гривні;

- зменшенням рівня інфляції: після економічної кризи та високої інфляції в 2014–2015 роках, інфляція в Україні почала знижуватися. Низька інфляція підвищила привабливість гривні як засобу накопичення, оскільки девальвація стала менш відчутною;

- низькими відсотковими ставками та ефективним застосуванням фінансових інструментів НБУ: підвищення відсоткових ставок і активна політика НБУ з підтримки ліквідності на ринку сприяли зниженню популяр-

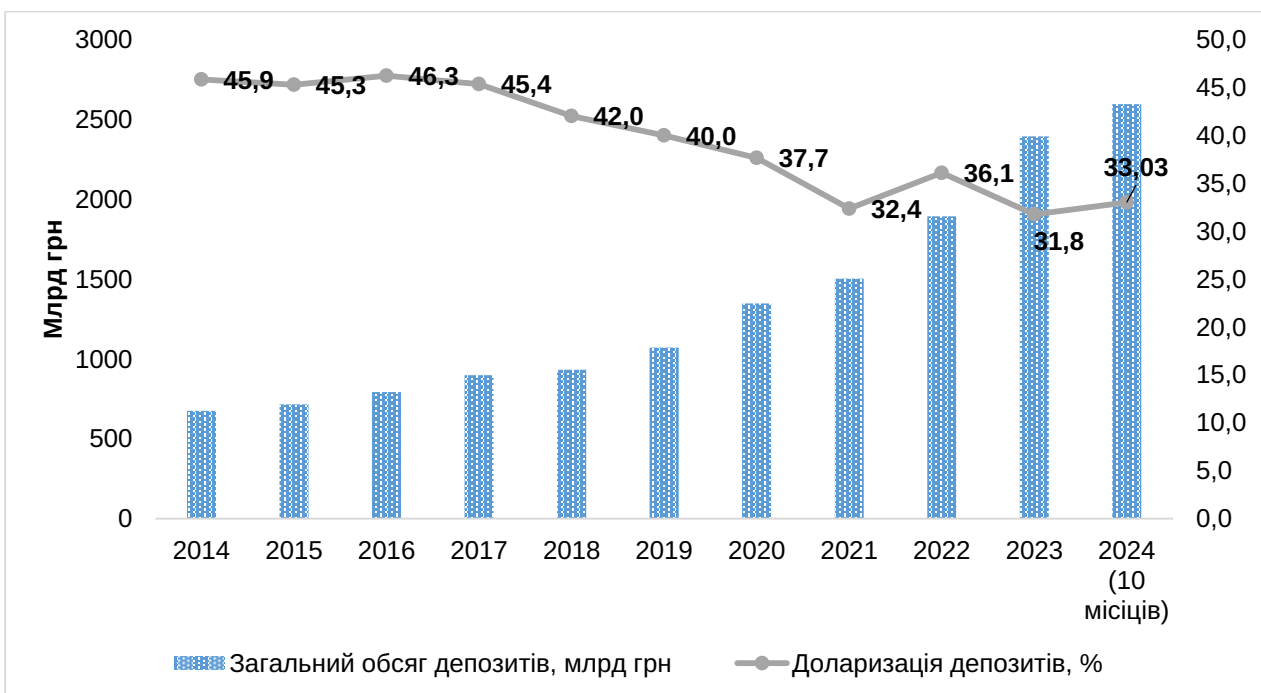

Рис. 1. Динаміка депозитів та рівень їх доларизації у 2014–2024 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [11]

ності долара як способу захисту від інфляції. Відносно високі ставки за депозитами в гривні стали стимулом для збереження заощаджень у національній валюті;

- зростанням економіки та стабілізацією банківської системи: відновлення економіки України після гострої фази кризи, зростання ВВП та стабільність банківської системи сприяли зниженню залежності від іноземної валюти. Банки почали пропонувати кращі умови для депозитів і кредитів в гривні;

- стимулюванням використання гривні в розрахунках через введення обмежень на обіг іноземної валюти в певних секторах економіки;

- програми підтримки економіки та інтеграцією з міжнародними фінансовими установами.

НБУ визначає рівень доларизації як частку валютних депозитів у грошовому агрегаті М3. Високодоларизованою вважають економіку країни, якщо значення показника доларизації перевищує 30% [9, с. 29]. До 2011 р. Україна належала до країн з помірною доларизацією. Показник рівня доларизації національної економіки перетнув граничний рубіж у 2011 р. і досяг значення 30,8% (табл. 1). У 2012 р. рівень доларизації економіки України зріс на 1,8 п. п. - до 32,6% і зростав до 2017 р. досягнувши рівня 33,7%. З цього моменту почалося поступове зменшення рівня доларизації економіки України, визначене як частка валютних депозитів у грошовому агрегаті М3. Станом на кінець жовтня 2024 року даний показник становить 26%.

Дані табл. 1 свідчать про суттєве зменшення частки валютних депозитів у грошовому агрегаті М3. Впродовж 2019–2021 рр. причинами такого зменшення були:

- стабілізація національної валюти: після кризи 2014–2015 років, коли гривня втратила велику частину своєї вартості, курс стабілізувався, що в свою чергу, підвищило довіру до гривні як засобу накопичення;

- ефективна монетарна політика НБУ: для зміцнення гривні НБУ проводив жорстку монетарну політику, зокрема підвищення облікової ставки та запровадження обмежень на валютні операції;

- зменшення рівня інфляції;

- реалізація курсу на дедоларизацію: НБУ активно працював над зменшенням рівня доларизації в економіці через запровадження певних обмежень на обіг іноземної валюти та розширення можливостей для використання гривневих рахунків і інструментів;

- відновлення економічного зростання: зростання ВВП та стабільність економічних показників знизили невизначеність і ризики, що раніше стимулювали використання іноземної валюти;

- очищення банківської системи від неплатоспроможних банків, введення нових стандартів і посилення нагляду за банківською діяльністю створили умови для зростання довіри до фінансової системи.

Зважаючи на значний вплив депозитних коштів з банківської системи та зосередження готівки на руках у населення, вищезазна-

Таблиця 1

Динаміка рівня доларизації економіки України за методикою НБУ

Роки	Обсяг депозитів в іноземній валюті, млрд грн	Грошовий агрегат М3, млрд грн	Рівень доларизації, %
2014	309,638	956,73	32,4
2015	324,817	994,06	32,7
2016	367,056	1102,7	33,3
2017	407,872	1208,86	33,7
2018	392,284	1277,64	30,7
2019	428,955	1438,31	29,8
2020	507,941	1850	27,5
2021	486,876	2071,36	23,5
2022	683,894	2501,62	27,3
2023	760,977	3077,19	24,7
2024 (10 місяців)	857,759	3297,04	26,0

Джерело: розраховано автором за даними [11; 12]

чені показники лише частково відображають реальний рівень доларизації економіки.

В працях О. Береславської рівень доларизації визначається як відношення обсягу депозитів в іноземних валютах до грошового агрегату M2 [3, с. 8]. Розрахований таким чином показник рівня доларизації національної економіки за 2014-10 місяців 2024 рр. наведено на рис. 2.

На думку Л. М. Рябіної, такий критерій рівня доларизації економіки країни, як співвідношення іноземних депозитів до грошового агрегату M2, має суттєвий недолік, який полягає в тому, що він не дозволяє врахувати в рівень доларизації тезавровану населенням іноземну валюту [13, с. 92].

За результатами аналізу показників, що характеризують рівень доларизації економіки, Україну можна віднести до країн з високим рівнем доларизації економіки. Важливо зазначити, що відповідно до існуючих міжнародних стандартів, зростаючий рівень доларизації вимагає більш жорсткого режиму валютного курсу. На макроекономічному рівні значні обсяги іноземної валюти в структурі грошової маси є перешкодою для заходів монетарного регулювання.

Доларизовані економіки стикаються з низкою ризиків, що виникають через їхню залежність від іноземної валюта як засобу платежу.

Головним серед них є підвищена вразливість національної валюти до девальвації. Доларизована економіка сприйнятлива до зовнішніх фінансових шоків, оскільки доларизація наражає національні банки та позичальників на потенційний дефіцит ліквідності під час глобальних фінансових потрясінь.

З метою зниження впливу зовнішніх чинників на фінансово-кредитну систему Національний банк постійно вживає заходів щодо дедоларизації економіки. Зокрема, поглиблює диференціацію нормативів обов'язкового резервування, упорядковує обіг іноземної валюти на поточних рахунках фізичних осіб та ін. Однак такі заходи мають короткостроковий ефект і за виникнення певних шоків та потрясінь спостерігається зростання показників доларизації синхронно зі здешевленням національної валюти. В наукових працях активно культивується думка щодо застосування обмежувальних заходів як засобу дедоларизації. Так, Стрілець Т. М. вважає, що політика Національного банку повинна бути спрямована на продовження стимулювання залучених коштів банками у національній валюті та обмеження коштів в іноземній валюті за допомогою використання інструменту обов'язкового резервування [14, с. 238]. Однак, такі заходи лише збільшать обсяг валютної готівки в обігу.

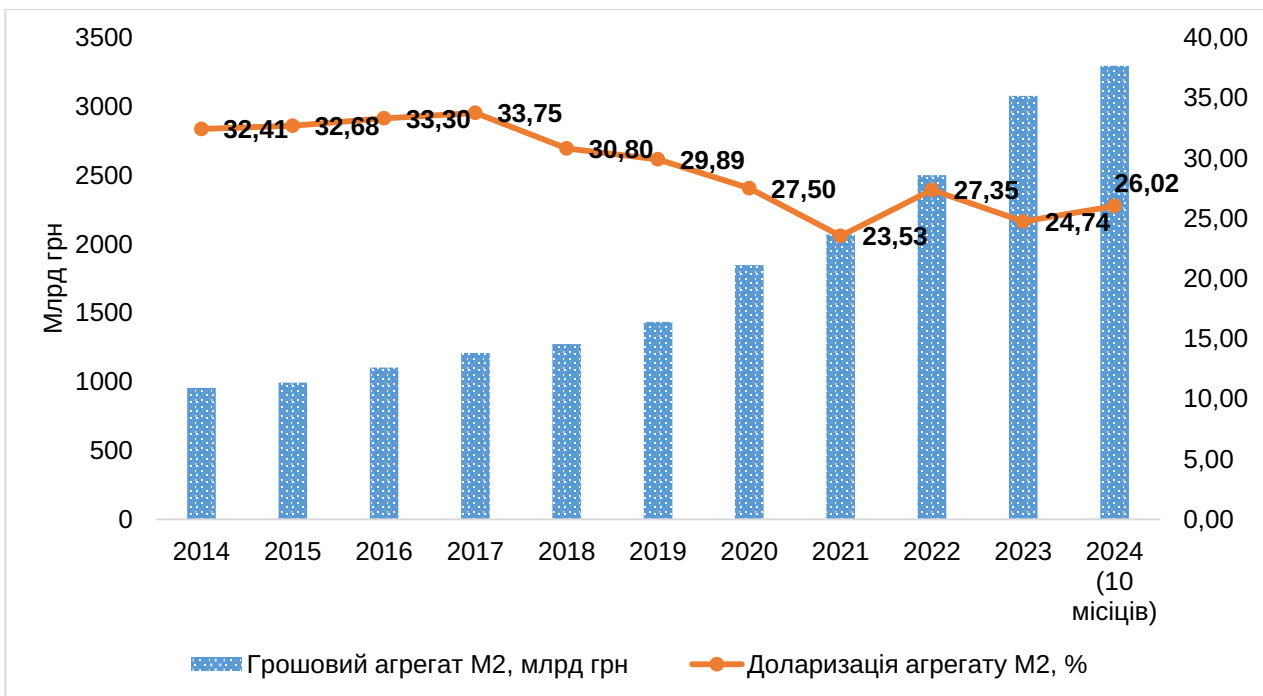

Рис. 2. Динаміка грошового агрегату M2 та рівень їх доларизації у 2014–2024 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [11]

Концептуально дедоларизація охоплює різні виміри, включаючи економічні, політичні та стратегічні фактори. Економічно дедоларизація має на меті зменшити потенційні ризики, пов'язані з домінуванням іноземної валюти у фінансовій системі країни. Політично це означає прагнення до більшої автономії та незалежності від іноземних партнерів. Стратегічно дедоларизацію можна розглядати як засіб посилення національної безпеки та захисту від потенційних економічних санкцій або фінансових втрат. Успішний досвід дедоларизації мають такі країни: Чилі, Мексика, Туреччина, Колумбія та Аргентина. Ключовими факторами успішного зменшення рівня фінансової доларизації для цих країн були:

- стабілізація курсу національної валюти та контроль за інфляцією;
- підтримка банківської системи та стимулювання інвестицій у національній валюті;
- довгострокова політика щодо зменшення інфляції та контроль за грошовою масою;
- підвищення довіри до національної валюти як серед населення, так і серед міжнародних інвесторів.

Серед факторів, що стимулюють зростання рівня доларизації національної економіки варто відмітити інфляцію, збільшення рівня відкритості економіки, знецінення національної валюти. Визначальним фактором зростання рівня фінансової доларизації в Україні є постійне збільшення обсягу державного та гарантованого державою боргу. Так, станом на 31 жовтня 2024 р. зовнішній державний та гарантований державою борг України становить 111,1 млрд дол. США проти 37,5 млрд дол. США станом на 1 січня 2014 р.

Емпірично доведеним є факт, що середній рівень інфляції та її волатильність в країнах із високим рівнем доларизації є вищим, ніж в країнах з помірним рівнем. Слід зазначити,

що нестабільність обмінного курсу гривні по відношенню до долара США за останні роки суттєво вплинула на зростання рівня доларизації національної економіки. Тісний взаємозв'язок між даними характеристиками підтверджує також коефіцієнт кореляції, який дорівнює 0,83 і є статистично значимим з ймовірністю 0,95.

Висновки. Таким чином, зменшення доларизації є процесом, який потребує комплексного підходу, стійкої економічної політики та довгострокових зусиль зі стабілізації фінансового середовища, що наразі досить складно реалізувати в Україні в умовах війни.

Високий рівень доларизації економіки на сьогодні є результатом макроекономічної нестабільності в країні і відображає негативні наслідки збройної агресії росії проти України. Криза недовіри до національної валюти спричинена її нестабільністю та значними інфляційними очікуваннями суб'єктів економіки. В таких умовах боротьба за пониження рівня доларизації є марною, слід орієнтуватися на природній рівень доларизації. Для національної економіки він знаходиться в межах від 20% до 30%. Лише забезпечення макроекономічної стабільності та помірної ревальвація гривні може стати підґрунтям для повернення довіри населення до національної валюти і, як наслідок, зменшення рівня доларизації економіки України. Фактори, що спричинили зростання рівня доларизації мають довгостроковий вплив, тому не варто очікувати швидких позитивних змін від запроваджених заходів по дедоларизації. Воєнні дії та їх економічні наслідки і надалі стимулюватимуть зростання рівня фінансової доларизації національної економіки. За таких умов перспективи подальших досліджень щодо зниження рівня доларизації економіки України лежать в площині проведення структурних змін, що дозволять усунути фундаментальні причини зростання рівня доларизації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Береславська О. І. Дисбаланси валютного ринку України. *Вісник Національного банку України*. 2013. № 3. С. 3–9.
2. Козюк В. В. Макроекономічний аналіз рівня та структури доларизації вітчизняної економіки. *Вісник Національного банку України*. 2011. № 5. С. 30–34.
3. Крупка І. М. Доларизація фінансового ринку України: причини, еволюція, наслідки. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка». 2021. № 21 (49). С. 56–66.
4. Щербак О. Підсумки реалізації грошово-кредитної політики у 2013 році. *Вісник Національного банку України*. 2014. № 3. С. 6–9.
5. Панчишин С., Крупка І., Савка О. Про рівень доларизації економіки України в умовах війни. *Вісник Львівського університету*. Серія економічна. 2023. Випуск 64. С. 19–32.

6. Лук'яненко І. Г., Орловська О. С. Особливості фінансової доларизації в умовах воєнного стану: випадок України. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2023. Том 8. Випуск 1. С. 79–86.
7. Смоляк В. А., Сойма С. Ю. Доларизація фінансового ринку України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 44. Doi: 10.32782/2524-0072/2022-44-114
8. Диба О. М., Хареви́ч А. С. Еволюція доларизації. *Банківська справа*. 2013. Вип. 2. С. 90–97.
9. Міщенко В., Сомик А. Доларизація: причини та наслідки для економіки України. *Вісник Національного банку України*. 2007. № 5. С. 28–31.
10. Манжос С. Б., Носенко М. С. Вплив рівня доларизації економіки України на стан валютного ринку. *Економічний вісник Донбасу*. 2011. № 2. С. 100–105.
11. Депозити, залучені депозитними корпораціями (крім Національного банку України). НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/files/3.2-Deposits.xlsx>.
12. Економічні та фінансові показники України. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/imf/Pokaz.html>
13. Рябініна Л. М. Доларизація економіки України та її наслідки. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2012. № 4 (47). С. 91–97.
14. Стрілець Т. М. Управління депозитною діяльністю банків в умовах доларизації економіки. *Науковий вісник ЧДІЕУ. Серія 1, Економіка: збірник наукових праць*. 2012. № 3 (15). С. 231–238.

REFERENCES:

1. Beryslavska O. I. (2013) Imbalance currency market of Ukraine [Imbalances in the Ukrainian foreign exchange market]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, no. 3, pp. 3–9.
2. Koziuk V. V. (2011) Makroekonomichnyi analiz rivnia ta struktury dolaryzatsii vitchyznianoekonomiky [Macroeconomic analysis of the level and structure of dollarization of the domestic economy]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, no 5, pp. 30-34.
3. Krupka I. M. (2021) Dolaryzatsiia finansovoho rynku Ukrainy: prychny, evoliutsiia, naslidky [Dollarization of the Ukrainian financial market: causes, evolution, consequences]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. Seriia «Ekonomika», no. 21 (49), pp. 56–66.
4. Shcherbakova O. (2014). Results of the monetary policy implementation in 2013 [Results of monetary policy implementation in 2013]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, no. 3, pp. 6–9.
5. Panchyshyn, S., Krupka, I., & Savka, O. (2023). Pro riven' dolarizatsiyi ekonomiky Ukrainy v umovakh viyny [On the level of dollarization of the Ukrainian economy during the war]. *Visnyk L'vivskoho universytetu. Seriya ekonomichna*, no. 64, pp. 19–32.
6. Luk'yanenko, I. H., & Orlovs'ka, O. S. (2023). Osoblyvosti finansovoyi dolarizatsiyi v umovakh voyennoho stanu: vypadok Ukrainy [Peculiarities of financial dollarization during martial law: case of Ukraine.]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Ekonomichni nauky*, no. 8(1), pp. 79–86.
7. Smoliak, V. A., & Soima, S. Y. (2022). Dolarizatsiya finansovoho rynku Ukrainy v umovakh voyennoho stanu [Dollarization of the financial market of Ukraine under martial law]. *Ekonomika ta suspil'stvo*, no. 44. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-114>
8. Dyba, O. M., & Kharevych, A. S. (2013). Evoliutsiia dolaryzatsii [The evolution of dollarization]. *Bankivska sprava*, no. 2, pp. 90–97.
9. Mishchenko, V., & Somyk, A. (2007). Dolaryzatsiia: prychny ta naslidky dlia ekonomiky Ukrainy [Dollarization: causes and consequences for the Ukrainian economy]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, no. 5, pp. 28–31.
10. Manzhos, S. B., & Nosenko, M. S. (2011). Vplyv rivnia dolaryzatsii ekonomiky Ukrainy na stan valiutnoho rynku [The impact of the level of dollarization of the Ukrainian economy on the state of the foreign exchange market]. *Ekonomichni visnyk Donbasu*, no. 2, pp. 100–105.
11. Depozyty, zalucheni depozytnymy korporatsiyamy (krim Natsionalnoho banku Ukrainy). NBU. Retrieved from: <https://bank.gov.ua/files/3.2-Deposits.xlsx>.
12. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (n.d.). *Ekonomichni ta finansovi pokaznyky Ukrainy*. Retrieved from <https://www.ukrstat.gov.ua/imf/Pokaz.html>
13. Riabinina, L. M. (2012). Dolaryzatsiia ekonomiky Ukrainy ta yii naslidky [Dollarization of the Ukrainian economy and its consequences]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*, no. 4(47), pp. 91–97.
14. Strilets, T. M. (2012). Upravlinnia depozytnou diialnistiu bankiv v umovakh dolaryzatsii ekonomiky [Management of deposit activities of banks in conditions of dollarization of the economy]. *Naukovyi visnyk ChDIEU. Seriya 1, Ekonomika: zbirnyk naukovykh prats*, no. 3(15), pp. 231–238.